ואם תאמר אותן שנים שעתיד הקב"ה לחדש בהן את עולמו שנאמר [1]ונשגב ה' לבדו ביום ההוא צדיקים מה הן עושין הקב"ה עושה להם כנפים כנשרים ושטין על פני המים שנאמר [2]על כן לא נירא בהמיר ארץ במוט הרים בלב ימים ושמא תאמר יש להם צער ת"ל [3]וקווי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו ונילף ממתים שהחיה יחזקאל סבר לה כמאן דאמר באמת משל היה דתניא ר"א אומר מתים שהחיה יחזקאל עמדו על רגליהם ואמרו שירה ומתו מה שירה אמרו ה' ממית בצדק ומחיה ברחמים ר' יהושע אומר שירה זו אמרו [4]ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל ר' יהודה אומר אמת משל היה אמר לו רבי נחמיה אם אמת למה משל ואם משל למה אמת אלא באמת משל היה ר"א בנו של ר' יוסי הגלילי אומר מתים שהחיה יחזקאל עלו לארץ ישראל ונשאו נשים והולידו בנים ובנות עמד ר"י בן בתירא על רגליו ואמר אני מבני בניהם והללו תפילין שהניח לי אבי אבא מהם ומאן נינהו מתים שהחיה יחזקאל אמר רב אלו בני אפרים שמנו לקץ וטעו שנאמר [5]ובני אפרים שותלח וברד בנו ותחת בנו ואלעדה בנו ותחת בנו וזבד בנו ושותלח בנו ועזר (ואלעזר) [ואלעד] והרגום אנשי גת הנולדים בארץ וגו' וכתיב [6]ויתאבל אפרים אביהם ימים רבים ויבאו אחיו לנחמו ושמואל אמר אלו בני אדם שכפרו בתחיית המתים שנאמר [7]ויאמר אלי בן אדם העצמות האלה כל בית ישראל המה הנה אומרים יבשו עצמותינו ואבדה תקותנו נגזרנו לנו ר' ירמיה בר אבא אמר אלו בני אדם שאין בהן לחלוחית של מצוה שנאמר [8]העצמות היבשות שמעו דבר ה' ר' יצחק נפחא אמר אלו בני אדם שחיפו את ההיכל כולו שקצים ורמשים שנאמר [9]ואבוא ואראה והנה כל תבנית רמש ובהמה שקץ וכל גלולי בית ישראל מחוקה על הקיר סביב וגו' וכתיב התם [10]והעבירני עליהם סביב סביב ר' יוחנן אמר אלו מתים שבבקעת דורא וא"ר יוחנן מנהר אשל עד רבת בקעת דורא שבשעה שהגלה נבוכדנצר הרשע את ישראל היו בהן בחורים שהיו מגנין את החמה ביופיין והיו כשדיות רואות אותן ושופעות זבות אמרו לבעליהן ובעליהן למלך צוה המלך והרגום ועדיין היו שופעות זבות צוה המלך ורמסום תנו רבנן בשעה שהפיל נבוכדנצר הרשע את חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש אמר לו הקב"ה ליחזקאל לך והחייה מתים בבקעת דורא כיון שהחייה אותן באו עצמות וטפחו לו [א] לאותו רשע על פניו אמר מה טיבן של אלו אמרו לו חבריהן של אלו מחיה מתים בבקעת דורא פתח ואמר [11]אתוהי כמה רברבין ותמהוהי כמה תקיפין מלכותיה מלכות עלם ושלטניה עם דר ודר וגו' א"ר יצחק יוצק זהב רותח לתוך פיו [ב] של אותו רשע שאילמלא [16](לא) בא מלאך וסטרו על פיו ביקש לגנות כל שירות ותושבחות שאמר דוד בספר תהלים ת"ר ששה נסים נעשו באותו היום ואלו הן צף הכבשן ונפרץ הכבשן והומק סודו ונהפך צלם על פניו ונשרפו ארבע מלכיות והחייה יחזקאל את המתים בבקעת דורא וכולהו גמרא וארבע מלכיות קרא דכתיב [12]ונבוכדנצר מלכא שלח למכנש לאחשדרפניא סגניא ופחוותא אדרגזריא גדבריא דתבריא תפתיא וכל שלטוני מדינתא וגו' וכתיב [13]איתי גוברין יהודאין וכתיב [14]ומתכנשין אחשדרפניא סגניא ופחוותא והדברי מלכא חזיין לגבריא אלך וגו' תני דבי רבי אליעזר בן יעקב אפילו בשעת הסכנה לא ישנה אדם את עצמו מן הרבנות שלו שנאמר [15]באדין גבריא אלך כפתו בסרבליהון פטשיהון וכרבלתהון וגו' אמר רבי יוחנן

גדולים

ואותן שנים שעתיד הקב"ה לחדש את עולמו. ויהיה עולם זה חרב אלף שנים אותן לצדיקים היכן הם הולך ואינן נקברין בארץ: **לא נירא בהמיר ארץ.** כשמחליף הקב"ה את הארץ לא נירא לפי שאנו בלב ימים: **וקווי ה' יחליפו כח.** שיהא להם כח לשוט ולעופף בלי צער: **ונילף ממתים שהחיה יחזקאל.** שחזרו ומתו כך לצדיקים שעתיד להחיות יחזרו לעפרם. כך שמעתי. יחזקאל הגלהו נבוכדנצר עם יכניה מלך יהודה והיה יחזקאל מתנבא בבבל וירמיה בארץ ישראל באותן אחת עשרה שנה שמלך צדקיה: **באמת.** בברור: **משל היה.** שהיה מרמז להם על הגלות כאדם מת שחוזר וחי כך ישראל ישובו מן הגלות: **אמת.** שאותן תפילין היו שלהם: **שמנו לקץ.** של יציאת מצרים: **וטעו.** שלא היה להם למנות גזירת ועבדום וענו אותם אלא משנולד יצחק דהא כתיב (בראשית טו) כי גר יהיה זרעך זה יצחק דכתיב (שם כא) כי ביצחק יקרא לך זרע והם מנו משעת הדיבור לאברהם ותניא בסדר עולם אברהם אבינו בשעה שנדבר עמו בין הבתרים בן שבעים שנה היה ומבין הבתרים עד שנולד יצחק היה ל' שנה כדכתיב (בראשית כא) ואברהם בן מאת שנה בהולד לו את יצחק בנו נמצאת אומר משדבר עמו בין הבתרים עד שיצאו ממצרים היו ארבע מאות ב) ואותן ל' שמן הדבור עד לידת יצחק טעו בני אפרים. ומניין שבני אפרים הן שיצאו קודם זמנן והרגו שנאמר ובני אפרים שותלח וגו' והרגום אנשי גת: **ושמואל אמר.** מתים שהחיה יחזקאל אלו בני אדם שכפרו בתחיית המתים שנאמר (יחזקאל לז) אבדה תקותנו: **העצמות האלה כל בית ישראל המה.** עצמות הללו סימן לכל ישראל הן שעתידה להם תחיית המתים כמו לאלו שהרי אלו אמרו אבדה תקותנו ועכשיו ידעו שאני מחיה את המתים וסימן זה לכל ישראל שגם הם עתידין להחיות ולא מן הדין חיו דהא אמרן ג) הכופר בתחיית המתים אין לו חלק לעוה"ב אלא משום סימן חיו: **שחיפו להיכל.** שהיו מציירין צלמים על קירות ההיכל דכתיב ואבא ואראה מחוקה על הקיר סביב: **וכתיב והעבירני עליהם סביב סביב.** כלומר על אותן אנשים שכתוב עליהם סביב עבר עליהם יחזקאל להחיותם: **אלו מתים שבבקעת דורא.** שהמית נבוכדנצר מלך בבל על שהיו יפים כדלקמן: **מנהר אשל עד רבת.** מקומות הן היו בבקעת דורא: **שופעות.** מחמת תאוה: **וצוה המלך והרגן.** שהיתה נראית זיו תארם וצוה המלך ורמסום: **ובאו עצמות מן הבקעה וטפחו לו לאותו רשע על פניו.** והלכו להם. ואית דאמרי שמאותן עצמות היה לו כלים וכשהגיעה שעה שחיו טפחו לו על פיו כשהיה רוצה לשתות בהם: **חבריהם של אלו מחיה מתים.** על יחזקאל היו אומרין שהיה חבירן של חנניה מישאל ועזריה ונבוכדנצר היה יודע שהיה הקב"ה מחיה אותם: **פתח ואמר.** להקב"ה אתוהי כמה רברבין. פסוק הוא (דניאל ג): **יוצק זהב רותח.** משום דקא מיירי בשבחו דנבוכדנצר נקיט נמי לישנא מעליא ולשון קללה: **סטרו.** הכהו מאחורי ידו: **לגנות.** שהיה מסדר שבחות נאות יותר מדוד ואילו אמרן הקב"ה היה טטה אחריהן יותר מאחרי השירות שעשה דוד: **כאותו יום.** שהשליכן לכבשן: **צף הכבשן.** שהכבשן היה משוקע בארץ כעין כבשן של סיד וצף ועומד על גבי קרקע כדי שיראוהו כל העולם: **נפרץ הכבשן.** נפלו קצת כותליו כדי שיוכלו כולם לראות בתוכו: **הומק סודו.** נשפל גאותו כמו סודו רע (קדושין דף פב.). ל"א הומק סודו כמו יסודו נשתלשל וכן לימדני רבי יעקב בן יקר. אבל מורי גרס והומק סידו סיד הכבשן נמסה מרוב חמימות כך שמעתי והיתה מושכת למרחוק ומהבל של אותו הסיד נשרפו אותן שהשליכו חנניה מישאל ועזריה לתוך כבשן האש: **ונהפך צלם.** של זהב על פניו: **ארבע מלכיות.** מלכים ואנשיהם שסייעו לנבוכדנצר להשליך חנניה מישאל ועזריה לתוך האור: **מקראי נפקי.** דכתיב (דניאל ג) נבוכדנצר שלח למכנש לאחשדרפניא סגניא ולבסוף לאחר שבאו מן הכבשן כתיב ומתכנשין אחשדרפניא סגניא ופחותא והנך דלא כתיבי נשרפו: **אל ישנה מן הרבנות שלו.** שהרי חנניה מישאל ועזריה היו לבושין בגדי תפארתן כשהושלכו לכבשן. אל ישנה שלא יראה מבוהל ומפוחד ומתביישין שונאיו מפניו: **פטשיהון וכרבלתהון.** עניני מלבושין

גדולים

תורה אור

1. עיני גבהות אדם שפל ושח רום אנשים ונשגב יי לבדו ביום ההוא: ישעיהו ב יא
2. על כן לא נירא בהמיר ארץ ובמוט הרים בלב ימים: תהלים מו ג
3. וקוי יי יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו: ישעיהו מ לא
4. יי ממית ומחיה מוריד שאול ויעל: שמואל א ב ו
5. ובני אפרים שותלח וברד בנו ותחת בנו ואלעדה בנו ותחת בנו: וזבד בנו ושותלח בנו ועזר ואלעד והרגום אנשי גת הנולדים בארץ כי ירדו לקחת את מקניהם: דברי הימים א ז כ-כא
6. ויתאבל אפרים אביהם ימים רבים ויבאו אחיו לנחמו: דברי הימים א ז כב
7. ויאמר אלי בן אדם העצמות האלה כל בית ישראל המה הנה אמרים יבשו עצמותינו ואבדה תקותנו נגזרנו לנו: יחזקאל לז יא
8. ויאמר אלי הנבא על העצמות האלה ואמרת אליהם העצמות היבשות שמעו דבר יי: יחזקאל לז ד
9. ואבוא ואראה והנה כל תבנית רמש ובהמה שקץ וכל גלולי בית ישראל מחקה על הקיר סביב סביב: יחזקאל ח י
10. והעבירני עליהם סביב סביב והנה רבות מאד על פני הבקעה והנה יבשות מאד: יחזקאל לז ב
11. אתוהי כמה רברבין ותמהוהי כמה תקיפין מלכותה מלכות עלם ושלטנה עם דר ודר: דניאל ג לג
12. ונבוכדנצר מלכא שלח למכנש לאחשדרפניא סגניא ופחותא אדרגזריא גדבריא דתבריא תפתיא וכל שלטני מדינתא למתא לחנכת צלמא די הקים נבוכדנצר מלכא: דניאל ג ב
13. איתי גברין יהודאין די מנית יתהון על עבידת מדינת בבל שדרך מישך ועבד נגו גבריא אלך לא שמו עלך מלכא טעם לאלהך לא פלחין ולצלם דהבא די הקימת לא סגדין: דניאל ג יב
14. ומתכנשין אחשדרפניא סגניא ופחותא והדברי מלכא חזין לגבריא אלך די לא שלט נורא בגשמהון ושער ראשהון לא התחרך וסרבליהון לא שנו וריח נור לא עדת בהון: דניאל ג כז
15. באדין גבריא אלך כפתו בסרבליהון פטשיהון וכרבלתהון ולבשיהון ורמיו לגוא אתון נורא יקדתא: דניאל ג כא

מסורת הש"ס

א) [ועי' תוס' מגילה כח.], ב) [ארבע מאות ושלשים רש"ש], ג) [לעיל צ.].

הגהות הגר"א

[א] גמ' נ"ל לאותו רשע שחיק טמי': [ב] שם נ"ל של אותו רשע שחיק טמי':

מוסף רש"י

מן הרבנות שלו. מן השררה שהוחזק בה (דניאל ג כא).